

מרכיבים חדש

תפיסה אופרטיווית

חלק א*

מיכון אווירי, ובהקשרו המבצעי המצומצם דסאנט אווירי, נושאים בחובם רעיון, המהווה שיא בתהליך מהפכני של חשיבה ויצירה של הצבא הסובייטי בשנות העשרים ובשנות השלושים. את התהליך הובילה קבוצת הוגים מבריקים, שרובם נכחדו ונשמדו בסערת ה"טיהורים", שערך סטאלין במטה הכללי של הצבא הסובייטי ערב מלחמת העולם השנייה. התוצר הרחב והשלם של עבודת הקבוצה הוא התורה של המערכה העמוקה (Glubokaya Operatsiya),¹ שהדסאנט האווירי הוא חלק בלתי-נפרד ממנה, ואולי אף מסמן את שיאה היצירתי.^{***}

בפועל, הדברים הרבה יותר מורכבים משום שסדר התרחשותם ודרך התפתחותם היו הפוכים: ראשית נוצרו תנאים מהפכניים לחשיבה ולהגות – המצב המהפכני, או האקלים המהפכני, שהניע תהליך של הבקעה הגותית, שחשפה את הממד האופרטיווי. הפריצה התפיסתית לתחום האופרטיווי הולידה את התורה של המערכה העמוקה. הצעד האחרון בתהליך יצירת התיאוריה נגע לגיבוש תפיסות המיכון האווירי והדסאנט האווירי.

סגוליות הערך "אופרטיווי"

מערכה (Operatsiya) מוגדרת בכתבים הצבאיים הסובייטיים כסכום של סדרת קרבות, של מפגשים ושל

דסאנט אווירי (Aviamekhanizatsiya) ** ומיכון אווירי (Aviadesant) הנם יסודות של תמרון בלתי-קונוונציונלי – מרכיבים אינטגרליים בתיאוריה אופרטיווית שלמה ומהפכנית, תפיסת המערכה העמוקה (Glubokaya Operatsiya).

ייחודיות הנושא, שפותח ועובד בברית-המועצות בשנות העשרים, נובעת משיעור מהפכנותו של הנושא ומיצירתיותו, החורגים הרבה מעבר לתחומי זמן פיתוחו וגיבושו. אלה מודגשים בעובדה, כי רק שלושה עשורים אחרי יצירתו חרג הנושא מן ההקשר של מסה תיאורטית גולמית. אולם, כשהוצא מן הכוח אל הפועל נעלם פער אי-העשייה במחי-יד.

* חלק ב' של המאמר יובא בגיליון הבא של מערכות.
** המונחים ברוסית מובאים במאמר בתעתיק אנגלי – המערכת.
*** במהלך המאמר אברר שורה ארוכה ומורכבת של מושגים ושל ערכים, אשר הקשרם מבצעי, או תפיסתי. הבנת מהות המושגים הללו אינה פשוטה עקב בעיות בתרגומם. בנוסף, שפת המושגים והערכים הצבאיים הסובייטיים מגוונת ועשירה פי כמה מונים מכל ז'ארגון מערבי מקביל. לכן, מתחייבות זהירות רבה בתרגום ומשנה-עירונות באבחון ההבדלים הדקים בין מושגים, הלקוחים מתחום, או מהקשר, זהים.

מלחמת החפירות במלחמת העולם הראשונה

ניימ בתמרון

מהפכנית סובייטית

תא"ל שמעון נווה

ותפעול כוח ברמה האופרטיבית. לפיכך, מתבקשות שלוש משמעויות אוניברסליות למונח אופרטיביות. ראשית, המשמעות המוכרת, המצביעה על הוראה מבצעית של פעולות לחימה – להבדיל מהוראה ניהולית, או לוגיסטית. המשמעות השנייה מורה של הרמה הארגונית של הכוח המופעל. למשמעות השלישית קונוטציות של תמרון, או של תפעול דינמי של עוצבות. משמעות זו קשורה לחמישה מאפיינים, שצירופם בהקשר ענייני אחד מעניק את הממד האופרטיביות.⁵

א. **שיעור המשימה** – תכנית, תפיסה, או פעולת לחימה, תהיה בעלת איכות אופרטיביות כאשר תישא הגדרת משימה, המרוחקת צעד אחד מן המטרה האסטרטגית.

ב. **תמרון** – תכנית פעולה תשתייך לקטגוריה האופרטיביות אם תתאפיין בנמרצות, במהירות,

תמרונים, המשולבים בהקשר אחד של מטרה, של יעד, של זמן ושל מרחב. מכלול המרכיבים הללו משועבד לתפיסה ולתכנית אחת, המנוהלות ברזומנית, או באורח עוקב ומתפתח. המערכה מוגדרת כתווח המבצעי והתפיסתי בין האסטרטגי לטקטי. לכן, היא מתחככת בשניים, וקשורה בהם. המערכה מאופיינת בממדיה כ – Front – רמת קבוצת ארמיות, צי, או אזור צבאי – וכ" Armiya – פעולות ברמת קורפוס, שייטת וכדו'. המרכיבים המשתתפים בה ומאפייניהם המבצעיים קובעים את איכותה – האם היא רב-חילונית, משולבת, או עצמאית. הצורות הבסיסיות של הלחימה האופרטיביות הן מתקפה ומגננה, וקביעה זו נגזרת מאופיו של המאמץ העיקרי בלחימה, אשר יכול להיות יזום, או עוקב.²

לפי התפיסה הסובייטית, מונחים שורשי האמנות האופרטיביות במתכונת זו בניסיון המאה ה-19. אולם, ראשית בריאתם הממשית של הדברים וכן הבאתם לכדי שלמות תפיסתית היו במלחמת האזרחים ובעידן שבין מלחמות העולם.³

במילון האנציקלופדי הצבאי (VES) הסובייטי מוגדרת אמנות אופרטיביות: "התיאוריה והמעש של הכנת פעולות רב-חילויות ומשולבות וניהולן בהקשר המערכתית". התיאוריה של האמנות האופרטיביות הסובייטית נוגעת לחמישה תחומים:

- מחקר של עקרונות, של תוכן ושל מאפיינים במבצעי לחימה מודרניים ובצורות אחרות של תפעול מערכתי של עוצבות גדולות.
- עיבוד שיטות להכנה ולניהול של פעולות מערכתיות וגיבושן; וכמו כן תכנון אמצעים ושיטות לארגון ולביצוע של שיתוף פעולה, של סיוע ושל פיקוד ושליטה לכוחות המעורבים.
- חישוב ותכנון צרכים אופרטיביים לארגון העוצבות ולחימושן.
- עיבוד תכנונים והמלצות להפעלת זירות מבצעי הלחימה (Teatr Voyennykh Deystviy).⁴
- לימוד ומחקר תפיסות ושיטות האויב לניהול מלחמה

קרב טננברג הנו אחד הכישלונות הגדולים של צבא רוסיה במלחמת העולם הראשונה

תנועה מן הגבוה אל הנמוך. הקונוטציות הצבאיות של הערך רחבות בהרבה מן המשתמע מהגדרה פשטנית זו. הרוסים משתמשים במונח בהוראה של שם עצם מופשט ובהוראה של מאפיין איכות, בתארם יחיד, אמצעי-לחימה, או כוח, המגיעים לעומק שטח אויב.

השימוש במונח מדגיש בביורר שתי איכויות: ראשית, הוא מצביע על הגעה בכיוון ובדרך, הנבדלים מן הנתיב הקצר והמקובל. שנית, את "ההגעה" מממש הדסאנט תוך שהוא משתמש בפלטפורמות נושאות, באמצעי הנעה ובמקורות-כוח נפרדים.

בהקשר הטקטי, ניתן להשתמש במונח לתיאור פעולת כוח ממוכן זוט, העוסק בהקמת ראש-גשר בגדה מרוחקת של ממשל מים, לאחר שצלח אותו על גבי כלי-רכב. בהקשר האופרטיבי והאסטרטגי נוגעת הוראת המונח לפעולות מוטסות ואמפיביות בהיקף נרחב וכן להחדרה של סוכנים ושל כוחות מיוחדים ולאופן תפעולם בעומק שטח האויב.

הופעתו הראשונה של המונח קשורה ישירות לעבודה של קבוצת הוגים וחוקרים צבאיים, שהבולטים בחבריה היו טוכצ'בסקי* וטריאנדפילוב בסוף שנות העשרים. פעילות הקבוצה נגעה לניתוח כשלי מלחמת העולם הראשונה ולהגדרת מאפייני הלחימה המודרנית. תוצאת מפעלה הייתה התיאוריה של המערכה העמוקה. בהמשך מופיע המונח במאמר ההקדמה, שכתב טוכצ'בסקי לתרגום הרוסי לספר הרפורמציה של המלחמה של פולר, וכפסקה בפרק העקרונות הכלליים של תקנון השדה 1936 (PU-36).

* רמטכ"ל ברית-המועצות. טוהר בשנת 1937 על-ידי סטאלין - המערכת.

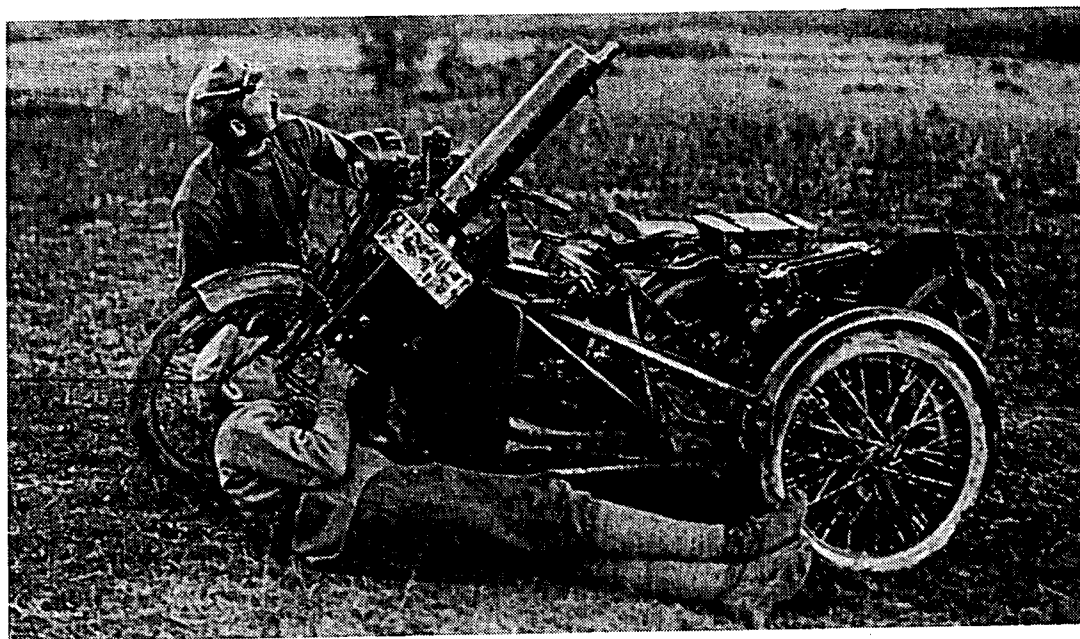
בתגובה מתואמת ובשיטה של מעגל סגור ועצמאי.
ג. **שילוב** - על הפעולה לצרף שלושה מרכיבים לפחות, שלפחות אחד מביניהם ישקף את רצון היריב.
ד. **סינרגטיות** - התוצא (אפקט) הכולל של הפעולה יהיה בעל מסה גדולה מסכום כלל מרכיביה.
ה. **המשימה ועצמאותה** - על הפעולה להיות אוטארקית בתחום הגדרת משימתה.

לסיכום, ההקשר האופרטיבי חובק את המיכני ואת המופשט כאחד. כלומר, עוסקים כאן בתחום מובהק של הפעלת כוחות. אולם, היקפי הכוח, ממדיו ואיכות מרכיביו מתייחסים למסגרות רחבות מאוד של זמן, של מרחב ואף של חלל. עובדה זו גוזרת דפוסים של חשיבה, של נוסח התייחסות ושל נהלים לתפעול כוח, השונים מהנקוטים ברמת שדה הקרב הנקודתי והקומפקטי. יתירה מזאת, הסמיכות הסימולטנית לרמת שדה הקרב ולאסטרטגיה מחייבת מידה של יצירתיות, המשלבת כושר תפעול וכושר להבין ערכים מיכניים עם כושר לתפוס ערכים מופשטים.

מיכון אוויר, דסאנט ודסאנט אווירי

המונח דסאנט הוא נדבך, או מכלול-משנה, בתפיסה הרחבה יותר, המבטאת בתיאוריה של המערכה העמוקה. כלומר, הולדת המושג קשורה ישירות לשלבים המתקדמים של תהליך פיתוח התיאוריה. כל ניסיון להבין את המושג במנותק מהקשרו התפיסתי הרחב יביא למיצויו החלקי, או לעיוותו. הערכים דסאנט אווירי ומיכון אווירי הנם תוצרי-לוואי של דסאנט. המונח הרוסי desant (רבים - desanty) מצביע בראש ובראשונה על ירידה, או על

חיילים רוסיים מפעילים תלת-אופן נ"מ

Organizatsiya Lubokogo Operativnogo) (Porazheniya)⁸ היה הפתרון התפיסתי לצרכים האלה. ייעוד מערכת הכוח המורכב, המוציא לפועל את המהלומה האופרטיביות העמוקה, לחטוף תוואי קרקע בעלי משמעות מערכתית, שתבטיח מימוש מוצלח של תמרון העומק האופרטיבי בממדים כוללים.⁹

דסאנט אווירי מתקשר לחטיפה אופרטיבית זו – הוא מאפשר ליצור מרכז-כובד בעומק, במקביל לתמרון החדירה המערכתית: דסאנט אווירי, העושה שימוש בפלטפורמות אוויריות להובלת מרכיבי כוח, מיישם גישה עקיפה באמצעות ניצול הממד האנכי של החלל.

מיכון אווירי הוא תחום-משנה של דסאנט אווירי, המשלימו בהקשרים של אפיון הארגון הטקטי של הכוח, תפעולו בעומק ושל אפיון דרכי פעולתו.

דומה, שבתחום הזה עשו הסובייטים את הדרך הארוכה והמהפכנית ביותר. חשיבתם האופרטיבית השיגה את הטכנולוגיה בכמעט שני דורות: התורה של המערכה העמוקה הגדירה את הצורך האופרטיבי בקביעה בעומק של כוח בעל מסה משוריינת וניידת כאשר איכות המיכון היא פשרה טקטית בין שריון לניידות. עד היום הזה, דהיינו יותר משישים שנה לאחר גיבוש התפיסה, לא השכיל אף צבא אחר בעולם לבנות לעצמו כוח במתכונת דומה.¹⁰ ואילו בראשית שנות השישים, דהיינו כשלושים שנה לאחר הגייט הרעיון, שבו אליו הסובייטים, ובנו מערך, התואם בדיוק מדהים את התפיסה, שהוצגה בראשונה במיכון האווירי.*

טבע המהפכה התיאורטית

התורה של המערכה העמוקה שונה לחלוטין ממה שקדם לה. בפיתוחה התממשה החוקיות, שהגדיר תומאס קון* באופן מובהק, כההליך מהפכני: ראשית, אותרו כשלי התיאוריה הקיימת, ואובחנו ליקויי התפקוד של הפרדיגמה הקיימת בתהליך אנליטי מודע; בהמשך, נבנתה פרדיגמה חדשה, הכוללת עקרונות, אקסיומות, דרכים חדשות למחקר ולבחינה, שפה וטרמינולוגיה חדשות ותואמות; על בסיס פרדיגמה זו התגבשה התיאוריה של המערכה העמוקה.

"הקאדר המהפכני", שהוביל את התהליך הזה, הורכב מקבוצה של אינטלקטואלים מבריקים, שלמרות גילם הצעיר, היו עתירי ניסיון צבאי בפקוד על עוצבות גדולות ובניהול פעולות בסדר-גודל מערכתי. רובם היו קצינים זוטרים, שרכשו את השכלתם הצבאית ואת הסמכתם בצבא הצארי. עלייתם המסחררת היתה תוצאה של סערת

* הופעתו הראשונה היתה בפרק, המציג את התפיסה בספר **שאלות חדשות על המלחמה של טריאנדפילוב**, ובדבריו על טנק מוטס באותו הקשר. המשך הדברים בניסויים המבצעיים, שבוצעו בתמרונים בשנים 1934 – 1936. אם אכן בוצע ב-1929 תמרון מוטס בעת פלישת האפגאנים לטאג'יקיסטאן, כפי שאומר בלמי, הרי שזה ציון-דרך מדהים, הממחיש את שיעור אחיזתו של הרעיון בתפיסת העולם הצבאית הסובייטית.

זיקתו ההדוקה של הדסאנט לתורה של המערכה העמוקה אינה מתבקשת רק מהופעתו בהקשר של תקנון השדה 1936, שמייצג שלב מכריע בעיבודה ובגיבושה. התלות הרעיונית והקשר המבצעי בין הדסאנט לתורה של המערכה העמוקה מעוגנים בזיקה, שנוצרה מכוחו של תהליך רציונלי עמוק ומורכב, אשר קבע את דמותה של התורה של המערכה העמוקה.⁷ אחד משלבי הסופיים של התהליך היה הולדת הדסאנט.

גנרל טוכצ'בסקי

כפי שיתברר ביתר-פירוט בהמשך, נגע המהפך התפיסתי, שיצרה התורה של המערכה העמוקה, לשני היבטים מובהקים – הסבת התודעה המערכתית מחזית לעומק וההסבה בדרכי תפעול הכוח מנוסח קווי (ליניארי) של חזית רחבה (שרווח בעולם בתום מלחמת העולם הראשונה) לנוסח טורי – ממוקד, החודר לעומק. כלומר, הממד של עומק אופרטיבי היה גולת הכותרת בשינוי, שהציגה התורה של המערכה העמוקה. דסאנט אינו ירידה, או תנועה, טריוויאליים מגבוה לנמוך, אלא ירידה אל עומק האויב. הירידה אינה ערך מיכני פשטני, אלא כותרת תפיסית, המבטאת את הבעייתיות הפיזיקלית של הבאת כוח ושל ניוודו אל העומק תוך מימוש מרכזי-כובד בעומק. לפיכך, ממד העומק הוא המכנה המשותף ההדוק לתורה של המערכה העמוקה ולדסאנט.

הוראתו הייחודית השנייה של דסאנט היא בכיוון המשמעות של גישה עקיפה. הערך דסאנט אווירי הוא המקרה הפרטי המובהק של תפיסת הדסאנט. יצירת המונח היתה שלב טבעי בניתוח ובעיבוד המורכבים והשיטתיים, שיצרו את התורה של המערכה העמוקה.

לאחר הגדרת העומק כממד, המאפיין את הלחימה המודרנית ואת הרמה האופרטיביות, היה טבעי לאפיין צרכים מבצעיים, שיתמודדו עם הממד הזה, ויפתרו את בעיותיו. ארגון המהלומה האופרטיבית העמוקה

ובקצבי תנועה נמרצים. הצירוף של שני ההיבטים האחרונים הוליד יסודות לגישה חדשנית לערך התמרון. אין ספק, האווירה המהפכנית ליבתה בקרב אנשי הצבא הצעירים הללו את הנטיות לשנות, ומיקדה את הכרתם בכיוון השינוי. פעילות יוצרת זו הפגישה קצינים בכירים (טוכצ'בסקי, יקיר, אוברביץ', קמנב, טריאנדפילוב, אידמן, ובליוכר) וקצינים צעירים (קוטוב, צ'ייקובסקי, ואקוליקס, קרסילניקוב, פונדלין, קיטוטנקו, ציפר, איסרסון, פדוטוב, סרגייב, פרמיטוב, פישמן, גרנדל, טפלינזקי, קורקודנוב, בוגומיאקוב מורדווינוב ועוד רבים אחרים), והולידה את השינוי.

דיעות קדומות ותפיסות שגויות

יסודות מסוימים מהתורה של המערכה העמוקה ופרטים מתוך תהליך החשיבה והיצירה המהפכניים של שנות העשרים והשלושים אכן ידועים. אולם, תהליך החשיבה ומלוא היקפה של התורה אינם מוכרים – בין השאר, כיוון שב"טיהורים" בשנים 1936-1938 נרצחו רוב חבריה של קבוצת היוצרים, ונשמד חלק גדול מכתביהם ומיצירותיהם. עובדה זו גרמה להפסקת תהליך היצירה המהפכנית, שהיה בעיצומו. חלק לא מבוטל מהרעיונות, מהתפיסות ומדרכי מימושם, שנמצאו בשלב מימוש, הוחרמו ונאסרו. החרם הוסר רק בתחילת שנות השישים. רק איסרסון – שהיה מהיוצרים הצעירים בחבורה, אך מן הבולטים שבהם, ומהמקורבים לטוכצ'בסקי – שרד, והשכיל לתאר בפרוטרוט את שאירע באותו תהליך, ואף לטהר במידת-מה את שמו של טוכצ'בסקי.

יתר על כן, חלק מן העוסקים בדבר אינם שולטים בשפה הרוסית; ולפיכך, נגישותם למקורות מוגבלת. כאמור, השפה הצבאית הסובייטית המודרנית מורכבת ומגוונת כמה מונים מהשפות הצבאיות במערב. עובדה זו יוצרת קשיים רבים בתרגום ערכים, שאין להם שווי-ערך בשום שפה מערבית, ואף מקשה מאוד להסביר תופעות מסוימות. מי שאינו בקיא ברזים ובדקויות של הנומנקלטורה הצבאית הסובייטית, שהיתה מכשיר חשוב בתהליך עיצוב התורה של המערכה העמוקה, אינו מסוגל להבין במלואה את הדינמיקה של התהליך ואת ההיגיון שבו.

רוב החוקרים מכירים את הניסיון הסובייטי במלחמת העולם השנייה, ומקבלים אותו כבסיס לתפיסה הצבאית הסובייטית המודרנית. אמנם, חלק ניכר מהתפיסה המודרנית בנוי על הניסיון במלחמת העולם השנייה. אולם הדברים מורכבים הרבה יותר ממה שנדמה למראית-עין. הזיקה בין התהליך, שאירע עד 1937, לאירועי מלחמת העולם השנייה מורכבת מאוד. השנתיים הראשונות במלחמת העולם התנהלו בנסיבות ובאילוצים, שלא עלו בקנה אחד עם ההיגיון של מה שנעשה קודם ושל הרצוי. לקראת סוף 1942 נערכה רוויזיה בכמה מהתפיסות המבצעיות. בעקבות התהליך הזה, שאיסרסון לקח בו חלק, נעשו רפורמות צבאיות, שבכמה מהן

נגרל הפרשים אלכסיי ברוסילוב ניהל את המערכה המפורסמת ביולי 1915

העתים של מלחמת העולם הראשונה, של המהפכה, של הרס הממסד הצבאי הישן ושל הצרכים הדחופים במלחמת האזרחים. הקצינים הללו התבגרו בתוך כישלונות מלחמת העולם הראשונה, והתפכחו תוך התפתחות הכרתם בכשל השיטה המסורתית הקיימת. רובם התנסו בפיקוד על עוצבות במהלך מלחמת האזרחים, שהיו לה דפוסים דינמיים מאוד ובלתי-מסורתיים. מלחמת האזרחים חייבה חשיבה בדפוסים בלתי-מקובלים, פיתוח פתרונות בלתי-קונונציונליים לצרכים דחופים ופעולה במרחבי ענק

הוועד הצבאי המהפכני של ברית-המועצות

בשורה למעלה (מימין) – גמרניק, טוכצ'בסקי, יגורוב, חאלפסקי, אורלוב ויקיר. בשורה למטה (מימין) – קמניב, אורדז'ניקידזה, בודניי, אלכסניס, מוקלוייץ, אידלמן ואבורוויץ.

שבויים אוסטריים, שנפלו לידי הרוסים במתקפת ברוסילוב

שלמה, שגובשה בתהליך יצירתי, שיטתי והגיוני. אולם, דווקא המונח הגרמני "בליצקריג" נתפס כמייצג המובהק של התפיסה המודרנית של תמרון כוחות משוריינים.

המכלול הזה של דיעות קדומות ושל נסיבות מוביל לעיוותים. העיוות הראשון הוא הניסיון לתפוס את התיאוריה של המערכה העמוקה באמות-מידה מערביות, הלקוחות מן "הבלציקריג". העיוות השני הוא ניסיון להסביר את יסודות התפיסה האופרטיווית הסובייטית ואת התורה של המערכה העמוקה על בסיס ניסיון מלחמת העולם השנייה. העיוות השלישי נוגע לשימוש שגוי בערכים, שתרגומם והסברם נעשו שלא כשורה. העיוות האחרון נוגע לבחינת הדסאנט האווירי במנותק מההקשר התפיסתי הכולל ותוך שימוש באמות-מידה מערביות. בתפיסה הסובייטית, דסאנט אינו יסוד מוגבל ועצמאי, העושה משימות שירות אופרטיוויות. דסאנט מובנה אינטגרלית והגיונית בתורה של המערכה העמוקה, ולפיכך ארגונו, חימושו, נוהלי הפעלתו והקשריו שונים ומיוחדים. המנסה להבין את מהות הדסאנט הסובייטי מבלי שהלך את מלוא הדרך של הבנת תהליך פיתוח התורה של המערכה העמוקה, ומנסה לקצר את דרכו תוך שימוש במונחים מערביים, מעוות ומעמעם את הדברים.

עמימות הדסאנט האווירי

הדסאנט האווירי עמום במערב גם כיוון שכוחות מוטסים סובייטיים לא הופעלו במלחמת העולם השנייה. הסובייטים בנו משנות השישים ואילך יש מאין כוח מוטס "יחיד במינו". המבינים את אשר נעשה שם בשנות השלושים, לא רק שאינם מופתעים מן התופעה, אלא אף רואים בכך שיבה מובהקת לתפיסות של שנות השלושים וחדוש רציפותה של התורה של המערכה העמוקה.

הוטבעו יסודות מהתפיסות, שסימנו את קצהו של "התהליך המהפכני". ראוי לציין, כי חלק נכבד מהרפורמות בכוחות היבשה הסובייטיים החל משנות השישים אינו תואם לניסיון מלחמת העולם השנייה, אלא לתפיסות משנות השלושים. (לדוגמה, בניין הכוחות המוטסים הסובייטיים משנות השישים ואילך).

הראשוניות של ה"בליצקריג" הגרמני וההערכה הכמעט מיסטית, שרחשו חוגים צבאיים במערב לשיטה הצבאית הגרמנית גרמו דיספרופורציה בהשוואה בין ה"בליצקריג" לתורה של המערכה העמוקה. יתר על כן, קריסת הצבא הנאצי (ורמאכט) מיוחסת בפשטנות לעדיפות הסובייטית המכרעת בכוח. אלא שהצבא הסובייטי של ראשית "ברברוסה" אינו הצבא הסובייטי של שנת 1936 ותפיסותיו שונות. לאחר 1942 אימץ הצבא הסובייטי כמה מנוסחות המחשבה של שנות השלושים. יתר על כן, מי שמחפש מתכונת, או נוסחה, מוגדרת ומגובשת ל"בליצקריג" לא ימצאנה, משום שאין דבר כזה. ה"בליצקריג" הנו רק מושג גולמי, וכמעט אמורפי, ותו לאו. "תפיסה" זו הובלה בידי אדם אחד – גודריאן – שנישורו האינטלקטואליים אינם מתקרבים לאלה של המובילים בחבורה הרוסית. את ה"בליצקריג" קידמה אוזנו הפתוחה של היטלר לכמה ערכים, שביטא גודריאן. בכל מקרה, למעט קומץ הרצאות, שאוגד בספרון Panzer Marsch¹¹, לא נכתב בנושא דבר ממוסד ומסודר.* לכל מפקד שדה בוורמאכט היתה פרשנות פרטית למד שכינה "בליצקריג", ולא דובר בתפיסה מובנית

* ראוי לציין, כי מי שניסה לערוך את התפיסה הגרמנית במתכונת מסודרת של ספר היה דווקא הקצין הצ'כי מיקשה, שלחם בגרמנים בספרד.¹²

חיילים רוסיים בעמדות, שכבשו מידי הגרמנים במתקפת ברוסילוב

גדוד תותחים כבדים רוסי בראשית מלחמת העולם הראשונה

התפתחות הכרה ברורה בכישלונות מלחמת העולם הראשונה ובכשלי השיטה הצבאית הישנה לספק תשובות הולמות לבעיות, שיוצרת המלחמה המודרנית. הגורם השלישי היה התאגדות של קבוצת חיילים אינטלקטואלים צעירים בעלי מוטיווציה לשינוי. הגורם הרביעי היה הניסיון הדינמי וה"אחר" של מלחמת האזרחים, שהתממש באותה קבוצת קצינים.¹³ אף שבעיות דומות העסיקו צבאות אחרים, לא השכיל

תהליך עיצוב התורה של המערכה העמוקה

ארבעה מכלולי גורמים הביאו לעיצוב השלם והמוגמר שמשנה צבאית בדמות התורה של המערכה העמוקה. הגורם הראשון הנו היווצרות אקלים מהפכני, שמאפייניו היו אוירת שינוי כוללת, שבירת מסורות והחלפתם של דפוסי חשיבה ופעולה ישנים בחדשים. הגורם השני היה

מאפיית שדה של הצבא הרוסי במלחמת העולם הראשונה

יוסף סטאלין עם נציגי הצבא בקונגרס השישה-עשר של המפלגה הקומוניסטית

מודרניים, המהדורה המתוקנת של ספרו של טוכצ'בסקי על טקטיקה ועל אימונים ותקנון השדה 1928. מייצגים מובהקים של הישגי השלב השני – ספרו של טוכצ'בסקי על שאלות חדשות על המלחמה, שנכתב בשנים 1931 – 1932, ולא שרד בשלמותו;¹⁴ מאמר, של טוכצ'בסקי על תקנון השדה 1936 בגיליון מאי 1937 של "הכוכב האדום"; תקנון השדה 1936 (PU-36); ארמיית ההלם של וארפולומייב; קצבי מבצעים של גלאקטיונוב; בעיית הפריסה האסטרטגית של מליקוב; מבצעים בני-זמננו של זייגור; וספרו של איסרסון, התפתחות האמנות האופרטיביות משנת 1937.¹⁵

בפועל, מורכבת התמונה יותר מההצגה הפשטנית של איסרסון. מטרת התהליך היתה לפתח תפיסה מודרנית לניהול מלחמות. הציר הממשי ונתיביו המעשיים התבררו רק מתוך הדיון והעיסוק. אף, שתנועת התהליך היתה בכיוון אחיד, היו בתהליך פריצות תפיסיות קדימה, שתקפותן הוכחה בניסויים חוזרים-ונשנים ובלבון נושאים וערכים מוכרים. היו בתהליך תנועות נמרצות קדימה ואחריהן חיפושי נתיב לצדדים ואף מאחור. היו בתהליך צירופים של הברקות ושל שהיות ארוכות בנקודות מסוימות. התהליך היה מסועף ומורכב בעוסקו ברזמנית בתחומים שונים ובהיבטים שונים בלחימה (חשיבה עיונית

אף צבא מערבי לבצע תהליך דומה לזה, שביצע הצבא הסובייטי – בשיטת התהליך, במאפייניו ובתוצאותיו. שום צבא מערבי לא השכיל לבצע תהליך מדעי, שהתפתח בשיטתיות שני עשורים תוך שהוא יוצר שפה, מוסדות מחקר, מוסדות הוראה וכלים ומסגרות לבחינה וניסוי. יתירה מזאת, אף צבא אחר לא השכיל ליצור לעצמו תיאוריה מובנית, שלמה, כוללת וכתובה. איסרסון קבע בשני מאמרים עוקבים בכתבי-עיתון סובייטי להיסטוריה צבאית (Vneno Istorichieslii Zhurnal), כי לתהליך היו שני שלבי יסוד: השלב הראשון התרחש בשנות העשרים, ונגע בעיקרו לארבעה תחומים: ניתוח כשלי העבר וניסיון מלחמת האזרחים; ניתוח והגדרת מאפייני המלחמה המודרנית; ההתגלגלות לממד האופרטיביו ואבחון מאפייניו; ופיתוח מכלול תפיסתי מובנה, אחיד ושלם לרמת שדה הקרב הטקטי. השלב השני, שהתרחש בשנות השלושים, נקטע ב"טיהורים" – פיתוח תצורות עמוקות של לחימה (Glubokie Formy Borby). השלב הזה נגע לשני תחומי יסוד: ראשיתו בעיצוב יסודות קרב העומק, והמשכו בפיתוח יסודות מערכת העומק ובגיבוש המתכונת לתורה של המערכה העמוקה.¹⁴

מייצגים מובהקים של הישגי השלב הראשון הם: ספרו של טריאנדפילוב על אופי הפעולות של צבאות

שיתוף פעולה אוויר-רקע בנוסח שנות השלושים בברית-המועצות

- צרופה, חשיבה ברמות מופשטות וברמות מעשיות, ניסויים בשיטות שונות ומגוונות, טכנולוגיה, פיתוח אמצעי לחימה, ארגון הכוח ובניינו, לוגיסטיקה וכו'). תוצאות "העיסוקים הצדדים" הוכנסו לתהליך העיבוד, ומקשות על איתור הנתיב העיקרי של תנועת התהליך. למרות שנמשך כעשור ומחצה, לתהליך היתה מטרה ברורה, יש בו רציפות שיטה וקו התפתחותי קבועים. לדעת, ניתן לאבחן בבירור שנים-עשר ציוני-דרך עיקריים בהתפתחות התהליך ליצירת התורה של המערכה העמוקה:
- א. ניתוח גורמי הכשל של מלחמת העולם הראשונה ולימוד ניסיון מלחמת האזרחים.
 ב. ניתוח והגדרת מאפייני הלחימה המודרנית.
 ג. "התגלות" הממד המערכתי ואבחון הרמה המערכתית בלחימה.
- ד. אבחון מאפייני המערכה והגדרת הצורך באמנות אופרטיביות.
 ה. הגדרת טיפוס הלחימה המערכתיים.
 ו. תפיסת יסוד העומק ומאפיינו.
 ז. אבחון הצורך בסימולטניות מערכתית.
 ח. השלמת פיתוח התורה הטקטית בדמות הקרב המשולב וקרב העומק.
 ט. המאבק לשימור המימנטום ופיתוח התורה של המערכה העמוקה.
 י. גיבוש תפיסה לארגון מבצעי של הכוח.
 י"א. איתור הבעיות המבצעיות ברמה המערכתית ובידודן.
 י"ב. גיבוש נוהלי פעולה מבצעיים וכתיבתם.

כשלי מלחמת העולם הראשונה וניסיון מלחמת האזרחים

תמצית גורמי הכשל במלחמת העולם הראשונה, כפי מובאת בחלקו הראשון של ספרו של טריאנדפילוב, עומדת שהיא על ארבע נקודות:

★ תפיסה ארכאית ולקויה של הכרעה. לפי תפיסה זו, מוכרעת המלחמה בקרב השמדה אחד. תפיסה זו לקויה משום שהשמדת צבא שלם אינה מעשית ומשום שמלחמה היא עניין של פעולות ושל מבצעים רבים ואי אפשר להכריעה בקרב אחד.

★ אסטרטגיה של נקודה אחת. הניסיון לגדוש מרחבים מוגבלים ויחידות זמן מוגבלות בצבאות ובמשאביענק על מנת להשיג הכרעה באֶבְחָה אחת גרם שיתוק עקב גודשיתר של משאבים.

★ דרך הביטוי הקווית – חזיתית של תפעול הכוח. גם כאן, הכתיבו מסורות ודפוסי פעולה ארכאיים תפיסות מיכניות ומיושנות לביטוי הכוח, שלא תאמו עוד לתנאי המלחמה במאה העשרים. התוצאה היתה ניוון התמרון ושיתוקו.

★ התעלמות מהרמה האופרטיבית. בתנאי הטכנולוגיה ובממדי הצבאות במאה העשרים אי אפשר לנהל מלחמות באמות-מידה ובמושגים של שדה קרב נקודתי.

המשך המאמר – בגיליון הבא של מערכות

הערות

1. R. Simpkin, *Deep Battle*, p. 141; PU-36 pp. 177-185, 193-212; G. Isserson, *Razvitiye Teorii*, pp. 36, 39, 43.
2. C. Donnelly, *Red Banner*, London, 1988, p. 218.
3. שם, ע' 220.
4. שם, ע' 156.
5. R. Simpkin, *Race to the Swift*, London, 1985, p. 24.
6. J.W. Kipp, "Barbarosa, Soviet Covering Forces and the Initial Period of War; Military History and Airland Battle", *The Journal of Soviet Military Studies*, p. 189.
7. Isserson, *Razvitiye Teorii*, part I, pp. 43, 46; part 2, pp. 51, 54; C. Bellamy, "Red Star in the West: Marshal Tukhchevsky and East-West Exchanges on the Art of War", *RUSI*, Vol 132/4, December 1987, p. 66.
8. M.N. Tukhachevsky, *Novye Voprosy in Deep Battle*, p. 151.
9. Isserson, *Razvitiye Teorii*, part I, p. 40.
10. F.O. Miksche, *Paratroops*, London, 1943, pp. 18-19.
11. H. Guderian, *Panzer Marsch*, Munchen 1955.
12. R. Simpkin, *Red Armour*, London, 1984, p. 239; C.N. Donnelly, "Operations in the Enemy Rear Soviet Doctrine and Tactics", *International Defense Review*, 1/1980, pp. 35-37; V. Margelov, *Razvitiye Teorii*.
13. F.O. Miksche, *Blitzkrieg*, London 1941.
14. Tukhachevsky, *Novye Voprosy*, in *Deep Battle*, pp. 136-139.
15. Bellamy, *Red Star*, pp. 66-67; Miksche, *Paratroops*, pp. 18-19; N. Ramanichev, *Razvitiye Teorii*, pp. 73-76.

מקורות

- Bellamy, C., "Red Star in the West: Marshal Tukachevsky and East-West Exchanges on the Art of War", *RUSI*, Vol. 132/4, December 1987, pp. 63-73.
- Dick, C.J., "Soviet Operational Art, part I: The Fruits of Experience", *International Defense Review*, 7/1988, pp. 755-761.
- Donnelly, C.N., "Operations in the Enemy Rear, Soviet Doctrine and Tactics", *International Defense Review*, 1/1980 pp. 35-41.
- Donnelly, C.N., "The Development of Soviet Military Doctrine", *International Defense Review*, 12/1981, pp. 1589-1596.
- Earle, E.M., "Lenin, Trosky, Stalin: Soviet Concepts of War", in E.M. Earle (ed.), *Makers of Modern Strategy*, Princeton University Press, 1971.
- Isserson, G., "Razvitiye Teorii Sovetskogo Operativnogo Iskusstva V-30-E Gody", *Voenno Istoricheskii Zhurnal* 3/1965 pp. 48-61.
- Isserson, G., "Razvitiye Teorii Sovetskogo Operativnogo Iskusstva V-30-E Gody", *Voenno Istoricheskii Zhurnal* 3/1965 pp. 48-61.
- Mergelov, Army General, V., "Razvitiye Teorii Primeneniya Vozdushno Desantnykh Voisk v Poslevoenniy Period", *Voenno Istoricheskii Zhurnal* 1/1977, pp. 53-39.
- Parry, A., "Tukhchevsky ahead of His Time", *Military Review*, March 1978, pp. 68-76.
- Andronikow, I.G., and W.D. Mostowenko, *Die Roten Panzer*, Herausgegeben von F.M. Senger und Etterlin, Munchen, 1963.
- Donnelly, N.C., *Red Banner*, London, 1988.
- Miksche, F.O., *Blitzkrieg*, London, 1941.
- Miksche, F.O., *Paratroops, the History, Organization and Tactical Use of Airborne Formations*, London, 1943.
- Simpkin, R., *Race to the Swift*, London, 1985.
- Simpkin, R., *Red Armour*, London, 1984.